

ยุทธศาสตร์ - พหุศาสตร์

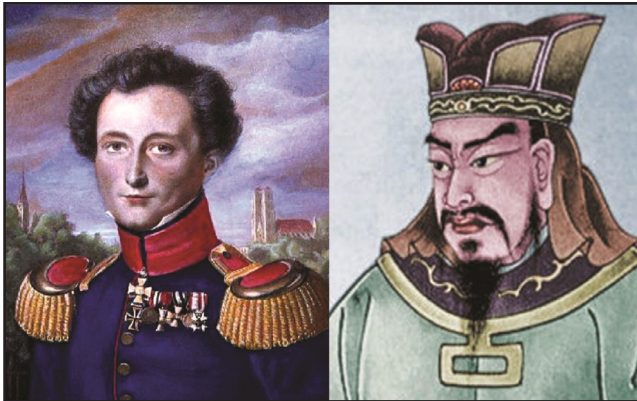
ความเหมือนบนความแตกต่าง

ตอนจบ...

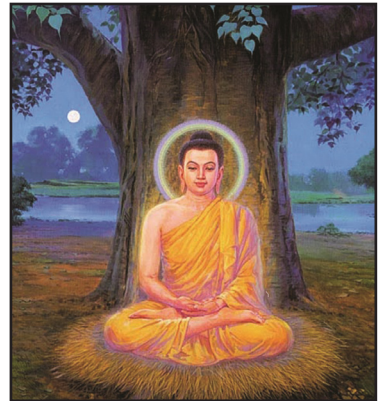

* พลเรือเอก สามารถ จำปีรัตน์

ในบทความ “ยุทธศาสตร์ - พุทธศาสตร์ ความเหมือนบนความแตกต่าง” ตอนที่แล้ว ผู้เขียนได้แถลงความมุ่งหมายของการเขียนบทความนี้ คือมีความพยายามที่จะวิเคราะห์หาความเหมือนบนความแตกต่าง ระหว่างศาสตร์แห่งการรบของฝ่ายทหาร กับศาสตร์แห่งการหลุดพ้นของฝ่ายชาวพุทธ โดยได้วางกรอบการวิเคราะห์แบบแยกส่วน เริ่มตั้งแต่ระดับบนสุดคือระดับปรัชญา แล้วลดระดับลงมาถึงระดับหลักการ แนวคิด และทฤษฎี จนถึงท้ายที่สุดที่กรรมวิธีการตัดสินใจหรือแก้ปัญหาในระดับผู้ปฏิบัติ

“คาร์ล ฟอน เคล้าเซวิทซ์ - ซุนวู”
 ยอดนักปราชญ์ทางการทหาร บิดาแห่ง “ยุทธศาสตร์ - ยุทธศิลป์”
 ของโลกตะวันตก และตะวันออก

“เจ้าชายสิทธัตถะ” : ในคืนวันตรัสรู้เป็นสมเด็จ
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (วันวิสาขบูชา : วันเพ็ญ
 ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เมื่อ ๒,๖๐๗ ปีที่แล้ว)
 พระองค์คือ ผู้ให้กำเนิด “พุทธศาสตร์”

เนื่องจากในปัจจุบันพบว่า มีการใช้คำว่า “ยุทธศาสตร์” กันอย่างแพร่หลายกว้างขวางมาก ในกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวกับทางทหาร ผู้เขียนจึงได้ขออนุญาตศัพท์คำว่า “ยุทธศาสตร์” ในบทความนี้ว่าเป็น “องค์ความรู้ในการทำสงคราม เพื่อให้ได้ชัยชนะ” เท่านั้น ส่วนคำว่า “พุทธศาสตร์” นั้น ผู้เขียนได้พยายามตามความเข้าใจของตัวเองว่า เป็น “องค์ความรู้แห่งการเป็นพุทธะ” ซึ่งคำว่า “พุทธะ” นั้น ในภาษาธรรมแปลว่า “ผู้รู้ - ผู้ตื่น - ผู้เบิกบาน” คือ “รู้แจ้ง” ในสัจธรรมของการดับทุกข์ “ตื่น” จากความลุ่มหลงมัวเมาในกิเลสตัณหา และ “เบิกบาน” ในการปฏิบัติธรรมขั้นสูง เพื่อมุ่งสู่ “ความหลุดพ้น” ในที่สุด

ในระดับ “ปรัชญา” ผู้เขียนได้นำเสนอว่า หลักปรัชญาของการทำสงครามก็คือ การระดมสรรพกำลังรบ ทั้งตามแบบและนอกแบบ เพื่อบีบบังคับให้ข้าศึกหรือฝ่ายตรงข้ามยอมแพ้ ยอมจำนน แล้วยอมปฏิบัติตามความต้องการทางการเมืองของฝ่ายเราโดยไม่มีเงื่อนไข หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการ “เอาชนะใจข้าศึก” นั่นเอง ในขณะที่หลักธรรมะของทางฝ่ายชาวพุทธนั้น มีจุดมุ่งหมายสูงสุดอยู่ที่การดับทุกข์โดยสิ้นเชิง ซึ่งความทุกข์ที่เกิดขึ้นในใจของมนุษย์นั้น มีต้นเหตุมาจากการที่จิตของสามัญชนยังคงยึดติด ลุ่มหลง มัวเมา กับตัวกิเลส ตัณหา เครื่องเศร้าหมองต่าง ๆ นั่นเอง หากสามารถบังคับจิตใจไม่ให้ไปลุ่มหลงหรือตกเป็นเหยื่อได้ ความทุกข์ทั้งหลายก็จะไม่เกิด หรือจะดับไปโดยสิ้นเชิง พุดง่าย ๆ ก็คือการ “เอาชนะใจตนเอง” ดังนั้น จึงสรุปความเหมือนและความแตกต่างของทั้งสองศาสตร์ในระดับปรัชญาได้ว่าฝ่ายยุทธศาสตร์ก็คือการเอาชนะใจข้าศึก (ภายนอก) ในขณะที่พุทธศาสตร์เป็นการเอาชนะใจข้าศึก (ภายใน) คือใจของตัวเอง

“ลอร์ด เนลสัน” แห่งราชนาวิกอังกฤษ ผู้ที่คิดริเริ่มหลักการ “Surprise” (คาดไม่ถึง) และหลัก “ความง่าย” (Simplicity) ผลงานที่สุดยอดที่สุดก็คือการแปรรูปกระบวนรบแบบ “Crossing the T” ในยุทธนาวี ที่ทราฟัลกา

มาถึงการเปรียบเทียบหาความเหมือนในระดับ “หลักการ” ผู้เขียนเริ่มด้วยการอธิบาย “หลักการสงคราม” (Principles of War) อันเป็น “คัมภีร์” ของนักการทหารทั่วโลก ที่อาจจะมีหัวข้อแตกต่างกันไปบ้างตามพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ แนวคิดในการใช้กำลัง และบริบททางสังคมของประเทศนั้น ๆ แต่ละประเทศที่มีความยิ่งใหญ่ทางการทหารในอดีต ล้วนมีการกำหนดหลักการสงครามของตนเองโดยเฉลี่ยประมาณ ๑๐ - ๑๕ ข้อ เช่น การดำรงความมุ่งหมาย การรุก การจู่โจม การรวมกำลัง ความคล่องตัว ความง่าย การระวังป้องกัน ความพร้อม และการดำรงขวัญ เป็นต้น

“จักรพรรดินโปเลียน” แห่งฝรั่งเศส กวาดชัยชนะในสงครามทางบกทั่วยุโรป ด้วยหลักการรวมกำลัง (Concentration of Forces) และการระวังป้องกัน (Security)

ถึงแม้ว่าหลักการสงครามของแต่ละประเทศจะไม่เหมือนกันหมดทุกข้อ แต่ก็มีสัดส่วนของความเหมือนมากกว่าความแตกต่าง และที่เหมือนกันเกือบทุกประเทศก็คือหลักการในหัวข้อ “การดำรงความมุ่งหมาย” (Maintenance of the Aim) ที่เป็นหลักการระดับสูงสุด อันเป็นเป้าหมายของการปฏิบัติการทางทหาร ส่วนหลักการข้อที่เหลือผู้เขียนได้แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ ตามลักษณะ คือ กลุ่มแรกสำหรับใช้ปฏิบัติต่อข้าศึก ที่แม่ทัพนายกองทั้งหลายจะต้องเลือกใช้หัวข้อที่เหมาะสม เช่น การรุก การจู่โจม หรือการรวมกำลัง เป็นต้น หลักการกลุ่มนี้จึงมีลักษณะเป็น “พลศาสตร์” (Dynamic) ถือเป็นกลุ่มปฏิบัติ

“พลเอก ดักลาส แม็คอาเธอร์” แห่งกองทัพบกสหรัฐฯ เจ้าของประโยคอมตะ “I will return !” เมื่อครั้งที่ถูกกองทัพญี่ปุ่นไล่ตีตกทะเล จนต้องลุยน้ำหนีตายไปขึ้นเรือ โด่งดังจากการใช้หลักการสงครามชื่อ “Surprise” ด้วยการนำทหารราบยกพลขึ้นบก แบบ “นอกรอบ” ที่ผาอินซอนในสงครามเกาหลี

“พลเอก เออร์วิน รอมเมล” เจ้าของฉายา “จิ้งจอกทะเลทราย” ผู้บัญชาการกองพลรถถังเยอรมันในแอฟริกา สามารถรบชนะฝ่ายพันธมิตรในหลายสมรภูมิ แม้จะด้อยกำลังรบกว่า ด้วยการใช้หลักการสงครามที่หลากหลาย โดยเน้นที่หลักการ “รุก” (Offensive) ในทุกครั้งที่มีโอกาส รวมทั้งใช้ภาวะผู้นำในการสร้างและดำรงขวัญทหาร ด้วยการซบถถึงนำขบวนทหารของเขาทุกครั้ง ที่เผชิญหน้าข้าศึก เขาคือ “idol” ของทหารบกเยอรมันมาจนถึงทุกวันนี้

ส่วนหลักการกลุ่มที่ ๒ คือหลักการที่มีลักษณะ “นิ่ง” (Static) ที่หน่วยรบจะต้องมีพร้อมตลอดเวลา เพราะจะต้องทำหน้าที่เป็นฐานรากที่มั่นคงสำหรับการปฏิบัติการรบ เช่น หลักการในข้อ ความพร้อม การระวังป้องกัน การข่าว ขวัญ และเอกภาพในการบังคับบัญชา เป็นต้น หลักการสงครามกลุ่มนี้ถือเป็นกลุ่มรากฐานเพื่อความพร้อมรบของหน่วยทหาร สุดท่ายผู้เขียนได้ออกแบบโมเดลสามเหลี่ยมแห่งการบริหาร เพื่อแสดงความเชื่อมโยงของหลักการสงครามทั้ง ๑๔ ข้อ (รายละเอียดโปรดดูได้ที่หน้าวิกิการิปัตยกรรมฉบับต้นปี ๒๕๖๑)

“ขงเบ้ง” ผู้มีฉายาว่า อาจารย์ ฮกหลง (มังกรซ่อนกาย) แห่งเทือกเขาโง่ลังกั๋ง สุดยอดเสนาธิการของโลกตะวันออก ผู้ที่สามารถประยุกต์ “ยุทธศาสตร์ - ยุทธศิลป์” หลักการสงคราม หลักจิตวิทยา ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ดาราศาสตร์ และโหราศาสตร์ เข้าด้วยกันได้อย่างกลมกลืน จนสามารถรบเอาชนะคู่ต่อสู้ที่เหนือกว่า ได้หลายครั้ง หลายครา (จากวรรณกรรมอมตะของจีน “สามก๊ก”)

หลังจากนั้น ผู้เขียนได้คิด - วิเคราะห์ หาหลักธรรมที่ถือกันว่า เป็นหลักการ หรือ “หัวใจของพระพุทธศาสนา” และได้เสนอว่า “โอวาทปาฏิโมกข์” ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงแสดงเป็นครั้งแรกในคืนวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ (วันมาฆบูชา) เมื่อ ๒,๖๐๐ กว่าปีที่แล้ว นี่แหละ ที่คือหลักการอันเป็นหัวใจของพระธรรมทั้งหมด (วันมาฆบูชาจึงถือเป็นวันของพระธรรม : ผู้เขียน) “โอวาทปาฏิโมกข์” ก็คือบทสวดที่ได้รวบรวมเอาพระธรรมคำสั่งสอนทั้งหมดขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มีถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นธัมมชโยและย่อจนสามารถสกัดออกมาเป็น “ธรรมวลีทอง” ได้เพียง ๓ ประโยคคือ :- ๑. การไม่ทำบาปทั้งปวง ๒. การสร้างกุศลให้ถึงพร้อม....และ ๓. การรักษาจิตใจให้บริสุทธิ์ นั่นเอง

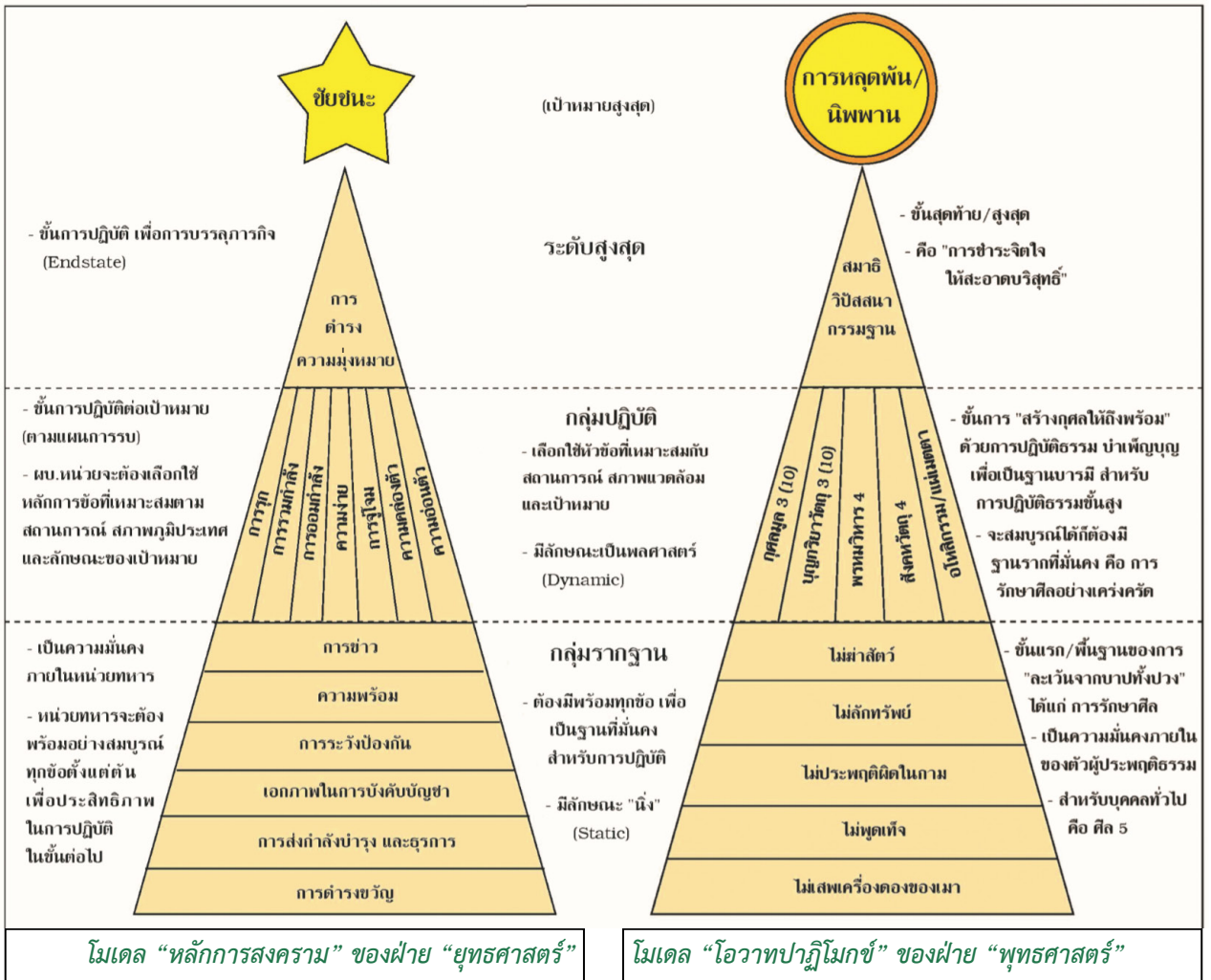

“โอวาทปาฏิโมกข์” ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโปรดพระภิกษุสงฆ์เป็นครั้งแรก ในคืนวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๓ (วันมาฆบูชา) คือหลักธรรมอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา (เปรียบเทียบกับ “หลักการสงคราม” ของฝ่าย “ยุทธศาสตร์”)

ในขั้นต่อไป ผู้เขียนได้พยายามสังเคราะห์เอาองค์ประกอบของโอวาทปาฏิโมกข์ทั้ง ๓ ประโยคนี้ ไปบรรจุลงในโมเดลสามเหลี่ยมแห่งการบริหาร โดยในหัวข้อแรก “การไม่ทำบาปทั้งปวง” นั้น ในทางปฏิบัติสำหรับชาวพุทธก็คือ “ศีล ๕” ที่จะต้องรักษาให้เคร่งครัดทุกข้อ เปรียบเทียบได้กับ หลักการสงครามส่วนที่ ๒ ที่ทำหน้าที่เป็นฐานรากที่มั่นคง ส่วนหลักธรรมหัวข้อที่ ๒ “การสร้างกุศลให้ถึงพร้อม” อันเป็นส่วนของการปฏิบัติธรรมบำเพ็ญบุญนั้น แตกได้เป็นหัวข้อการปฏิบัติธรรม เช่น บุญกิริยาวัตถุ กุศลกรรมบท พรหมวิหาร สังคหวัตถุ ฯลฯ ที่ชาวพุทธจะต้องเลือกใช้ให้เหมาะสม กับสถานการณ์และผู้รับ อันเปรียบเทียบกับหลักการสงครามในกลุ่มปฏิบัติ การสร้างบุญกุศลทั้งหมด จะเป็นฐานบารมีที่สำคัญ เพื่อการชำระจิตให้บริสุทธิ์ (คืออยู่เหนือบาปและบุญ) อันเป็นขั้นตอนสุดท้าย ของการ “หลุดพ้น” ที่จะเข้าถึงได้ด้วยวิธีการเจริญภาวนาเท่านั้น เทียบได้กับขั้นตอนสุดท้ายของฝ่ายทหาร คือ “ชัยชนะ” นั่นเอง

อนึ่ง เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ท่านผู้ที่ไม่ได้อ่านบทความตอนที่ ๑ (นาวิกาธิปไตยสาร ฉบับต้นปี ๒๕๖๑) หรือท่านที่จำความไม่ได้แล้ว ผู้เขียนจึงขอนำภาพโมเดลเปรียบเทียบหลักการสงคราม ของฝ่ายยุทธศาสตร์ กับโอวาทปาฏิโมกข์ของฝ่ายพุทธศาสตร์มานำเสนออีกครั้ง เพื่อเป็นการทบทวน ความเข้าใจดังในภาพ :-

ข้อสรุป ของความเหมือนในระดับหลักการก็คือ ศาสตร์ทั้งสองถึงแม้ว่าจะมีเป้าหมายและลักษณะวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน แต่กระบวนการคิดและการพัฒนาไปสู่เป้าหมายกลับมีตรรกะที่เหมือนกันมาก กล่าวคือในขั้นแรกจะต้องสร้างความมั่นคงภายใน เพื่อให้เป็นรากฐานที่มั่นคงก่อน แล้วจึงเลือกหัวข้อการปฏิบัติต่อฝ่ายตรงข้ามที่เหมาะสมกับสถานการณ์ เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จในขั้นสูงอันเป็นยอดปรารถนา เช่นเดียวกันทั้งฝ่าย “ยุทธศาสตร์” และ “พุทธศาสตร์” (จบตอนที่ ๑)

ความเหมือนในระดับปฏิบัติการ : เป็นบทสรุปท้ายของการวิเคราะห์ โดยผู้เขียนจะขอเริ่มที่ฝ่ายทหารก่อน เช่นเดียวกับที่ผ่านมาดังนี้ :-

ในระดับปฏิบัติการ บทบาทของฝ่ายทหารโดยเฉพาะตัวผู้ที่เป็นหัวหน้าหน่วย ก็คือการ “ตัดสินใจ” หรือการทำ “ข้อตกลงใจ” ในการแก้ปัญหา อันมี “ศาสตร์” ของมันโดยเฉพาะ ถ้าเป็นการรบในยุทธการขนาดใหญ่ที่จะต้องคิดให้หนัก คิดให้รอบคอบ รอบด้าน เพื่อลดความเสี่ยง ก็จะมีกรรมวิธีการคิดโดยเฉพาะที่เรียกว่า “การประมาณสถานการณ์ของผู้บังคับบัญชา” (Commander’s Estimation of the Situation)

แต่ถ้าเป็นงานหรือปัญหาที่มีใช้การรบโดยตรง แม้จะไม่ใช่เรื่องเสี่ยงเป็นเสี่ยงตาย แต่ก็ดูว่าเป็นเรื่องที่ต้องตัดสินใจยาก เพราะมีปัญหาที่ยูกยาก สลับซับซ้อนหรือเกี่ยวพันกันกับหลายหน่วย ตัวผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้าหน่วย ก็อาจจะมอบให้นายทหารฝ่ายเสนาธิการหรือฝ่ายอำนวยการ (Staff officer) ของท่านไปคิดหาคำตอบมานำเสนอ (ภาษาทหารเรียก “โยนเรื่อง !”) แต่คำตอบนี้จะต้อง “ตอบโจทย์” และมีข้อเสนอแนะเพื่อให้ผู้บังคับบัญชาสามารถสั่งการไปยังหน่วยปฏิบัติได้พร้อมสรรพในครั้งเดียวเลย กระบวนการนี้เรียกว่า การทำ “ข้อพิจารณาของฝ่ายเสนาธิการ/ฝ่ายอำนวยการ” (Staff Study) ซึ่งผู้เขียนมองเห็นว่า “ศาสตร์” ของกระบวนการนี้น่าจะพอไปกันได้กับ “ศาสตร์” ของฝ่ายธรรมะในระดับเดียวกัน จึงขอเลือกเป็นหัวข้อในการพิจารณาเปรียบเทียบหาความเหมือนต่อไป

การเขียน “ข้อพิจารณาของฝ่ายเสนาธิการ/ฝ่ายอำนวยการ” (Staff Study) คืองานสำคัญของนายทหารที่ทำหน้าที่ฝ่ายเสนาธิการของผู้บังคับบัญชา หรือฝ่ายอำนวยการของหน่วยรอง (ในภาพ : นายทหารฝ่ายอำนวยการของ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ)

อนึ่ง กรรมวิธีในการจัดทำ “ข้อพิจารณาของฝ่ายเสนาธิการ” นี้ บรรดาชาติทั้งหลายที่มีความเจริญทางการทหารในอดีต ก็คงจะมีรูปแบบการคิดตามตรรกะของชาติตนที่แตกต่างกันไป แต่สำหรับสหรัฐอเมริกา ประเทศที่เกิดทีหลังกลับมีความตื่นตัวมากกว่า เพราะได้มีการจัดทำหลักนิยมตำรา บรรณสาร และคู่มือสำหรับใช้ในกิจการทางทหารออกมามากมาย โดยได้นำเอา “ศาสตร์” สมัยใหม่เข้ามาเสริมเป็นตัวช่วยอีกด้วย จึงทำให้บรรดาชาติเล็ก ๆ ทั้งหลายต่างพากันยึดถือเป็นสรณะ

(รวมทั้งประเทศไทยด้วย) หลักการทำ “ข้อพิจารณาของฝ่ายเสนาธิการ” ของทหารไทยจึงถือเอาของประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นแม่แบบ

กระบวนการดังกล่าวเริ่มต้นในขั้นตอนแรกคือการ “ตีปัญหาให้แตก” ด้วยการหาคำตอบให้ได้ว่า...ที่สุดแล้ว “ปัญหาคืออะไร ?” หรือ “ปัญหาอยู่ที่ไหน ?” มุ่งเป้าประกอบที่เป็นความสลับซับซ้อนมากแค่ไหน ? และที่สำคัญที่สุดก็คือ “อะไรคือตัวต้นเหตุของปัญหา ?” ที่จะต้องสืบค้นออกมาตีแผ่ให้ได้ มิฉะนั้นกระบวนการในขั้นต่อ ๆ ไป ก็อาจจะ “หลงทาง”

คำถามเหล่านี้ดูจะง่าย ๆ แต่การที่จะค้นคว้าหาคำตอบให้ได้ถูกต้องชัดเจนนั้นไม่ใช่ของง่าย ! เพราะจะต้องมีการสืบเสาะ แสวงหา รวบรวม และศึกษาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับตัวปัญหามาพิจารณา ร่วมกัน จึงจะสามารถวิเคราะห์ออกมาได้ นี่เป็นขั้นตอนที่ ๒ อันได้แก่ “การศึกษาข้อมูลอย่างรอบด้าน”

ขั้นตอนที่ ๓ ก็คือการนำเอาตัวปัญหาและตัวต้นเหตุของปัญหา ข้อเท็จจริง ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสืบสรรหาข้อมูลที่จำเป็นเพิ่มเติมทั้งหมด แล้วเอามาพิจารณาร่วมกัน (เรียกว่าการอภิปราย) จนสามารถสังเคราะห์ให้เกิดทางเลือกในการแก้ปัญหา โดยเน้นไปที่การแก้ที่ตัวต้นเหตุเป็นหลัก ขั้นตอนนี้จะสิ้นสุดลงด้วยคำตอบที่เป็น “หนทางปฏิบัติในการแก้ปัญหา” ซึ่งถ้าเป็นปัญหาที่ยุ่งยาก ซับซ้อน ก็จะต้องคิดหาทางเลือกออกมาให้ได้ ๒ ทางเป็นอย่างน้อย แต่โดยธรรมชาติแล้วก็ควรจะต้องคิดออกในเบื้องต้นได้ ๓ ทางเลือกขึ้นไป (เช่น ถ้าเรากำลังหลงทาง พอพบทางแยกข้างหน้า ก็จะคิดตัดสินใจเลือกไปทางซ้ายหรือไปขวา ซึ่งส่วนใหญ่มักจะลืมทางเลือกที่ ๓ คือ ถอยหลังกลับทางเดิม ไปตรวจหาทางแยกที่ควรจะไปที่เราได้ผ่านมาแล้ว อันอาจจะเป็นทางเลือกที่ถูกต้องก็ได้) ขั้นตอนนี้ “หลายหัวดีกว่าหัวเดียว” จึงต้องการ “การระดมความคิด” จากทีมงานทั้งหมด เพื่อป้องกันการมองข้าม หลงลืม หรือ หลงทาง หรือที่เรียกว่า “การระดมสมอง” (Brain Storming) นั่นเอง

ขั้นตอนที่ ๔ ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการนี้ ก็คือการนำเอาหนทางปฏิบัติทั้งหมด (ที่ได้ช่วยกันระดมความคิดกำหนดขึ้นมาได้) มาเข้าสู่กระบวนการทดสอบอันมีหลักเกณฑ์ (ผ่าน/ไม่ผ่าน) ที่เป็นมาตรฐาน และสอดคล้องกับศาสตร์ในการบริหารยุคใหม่ อันได้แก่ ๑. เกณฑ์ “ความเหมาะสม” (Suitability) ๒. เกณฑ์ “ความสามารถปฏิบัติได้” (Feasibility) และ ๓. เกณฑ์ “ความยอมรับได้” (Acceptability) ทางเลือกไหนไม่ผ่านด้านก็ตัดออกโดยไม่ต้องไปสนใจหรืออาลัยอารมณ์กับมันอีกเลย สำหรับตัวเกณฑ์หรือเงื่อนไขที่ใช้ในการตัดสินว่าผ่านหรือไม่ผ่านนั้น มีรายละเอียดปลีกย่อยมากมายที่ผู้เขียนต้องขอผ่านไป มิฉะนั้นบทความนี้จะกลายเป็นตำรา ทั้งนี้ผู้อ่านที่สนใจหรือต้องการศึกษาโดยละเอียด ก็สามารถสืบค้นได้จากตำราของสถาบันระดับโรงเรียนเสนาธิการของทุกเหล่าทัพ

อนึ่ง ในกรณีที่เกิดมีหนทางปฏิบัติที่กำหนดไว้ สามารถผ่านขั้นตอนการตรวจสอบทั้ง ๓ เกณฑ์ ได้มากกว่า ๑ ทางเลือก ก็จะต้องนำทางเลือกที่ผ่านทั้งหมดไปเข้าสู่กระบวนการ “เปรียบเทียบข้อดี - ข้อเสีย” โดยทำเป็นตารางเปรียบเทียบ รวมทั้งพร้อมกันทั้งหมดทุกทางเลือก ขั้นตอนนี้ (ซึ่งผู้เขียนขอกำหนดเป็นขั้นตอนที่ ๕) นับเป็นขั้นตอนที่ค่อนข้างยุ่งยาก ละเอียดย่อน ที่จะต้องใช้ความคิด จินตนาการ และประสบการณ์รอบด้านเข้ามาเป็นตัวช่วย จุดที่สำคัญคือจะต้องไม่ลืมที่จะยกเอาตัวปัญหา (โจทย์) มาเป็นตัวตั้ง ซึ่งนายทหารฝ่ายเสนาธิการที่ชาญฉลาด รอบคอบ รอบด้าน ก็จะต้องสามารถค้นหาหนทาง การปฏิบัติที่ดีที่สุด ไป “ตอบโจทย์” นายใหญ่ให้ได้ในที่สุด (ในความเห็นของผู้เขียน “ขีดสมรรถนะ” (Competency) ของนายทหารฝ่ายอำนวยการน่าจะวัดกันที่จุดนี้ด้วย)

ขั้นตอนต่อไปคือ ขั้นตอนที่ ๖ ก็จะง่ายและเป็นไปโดยอัตโนมัติ นั่นก็คือการสรุปเป็น “ข้อยุติ” คือหนทางปฏิบัติที่ดีที่สุด ที่สั้น ชัดเจน และเด็ดขาด เพื่อนำเสนอต่อผู้บังคับบัญชาต่อไป

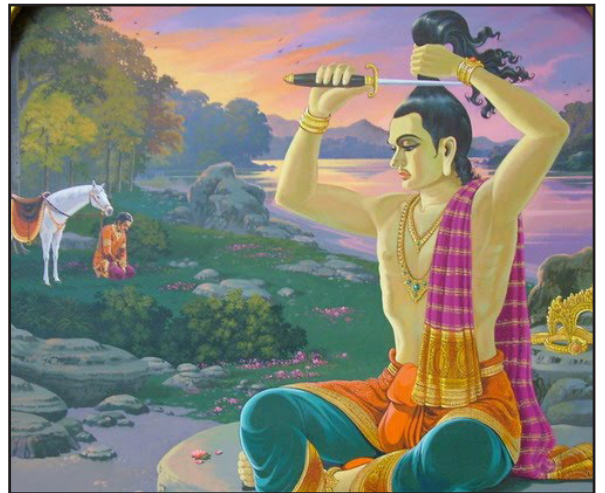

ในกิจการทางทหารนั้น การตัดสินใจใด ๆ ไม่ได้จบแค่ที่ข้อยุติว่าจะ “บุกหรือถอย” หรือจะ “ยุบหรือย้าย” เท่านั้น เมื่อตัดสินใจได้แล้วไม่ว่าทางใดทางหนึ่ง ก็จะต้องมีการปฏิบัติตามมาอีกมากมาย เพื่อให้ผู้บังคับบัญชาสามารถตัดสินใจ และสั่งการให้หน่วยที่เกี่ยวข้องทั้งหลาย (ที่อยู่ภายใต้สายการบังคับบัญชา) สามารถเริ่มปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาได้พร้อมกันไปด้วยเลย จึงเป็นหน้าที่ของนายทหารฝ่ายเสนาธิการทั้งหลาย ที่จะต้องจัดทำแผนการปฏิบัติ อันเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการที่เรียกว่า “ข้อเสนอแนะ” พร้อมกันไปด้วย นับเป็นขั้นตอนที่ ๗ ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการ

อนึ่ง กระบวนการทั้งหมดที่ผู้เขียนได้นำเสนอมานี้คือ “ศาสตร์” ของทางทหาร ที่ใช้ในการแก้ปัญหาในระดับการปฏิบัติ ในกิจการที่มีใช้การทำสงคราม

ขอนำเข้าสู่ทางฝ่าย “พุทธศาสตร์” บ้าง ผู้เขียนมีความเห็นว่ากระบวนการแก้ปัญหาในระดับการปฏิบัติของชาวพุทธนั้น สามารถนำมาเทียบเคียงเพื่อหาความเหมือน กับกระบวนการทำ “ข้อพิจารณาของฝ่ายเสนาธิการ” ของทางฝ่ายทหารได้อย่างชัดเจนที่สุด แต่เพื่อความสมเหตุสมผล ผู้เขียนจำเป็นต้องขอทำความเข้าใจเรื่องราวพระพุทธรูปประวัติในช่วงของการตรัสรู้ ต่อจากในช่วงต้นของบทความ (ในตอนที่แล้ว) อีกสักเล็กน้อย ดังนี้ :-

เจ้าชายสิทธัตถะ เจ้าฟ้า รัชทายาทแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ทรงสละทั้งราชบัลลังก์ ว่างสามฤดู และลูกเมีย แล้วปลงพระเกศา ครองผ้าเป็นนักบวช ตระเวนไปทั่วแดน เพื่อแสวงหาคำตอบสุดท้าย ของวิธีการ “ดับทุกข์ โดยสิ้นเชิง”

การที่เจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จหนีราชบัลลังก์และว่างสามฤดูไปถือบวชเป็นพระป่า ก็เพราะต้องการแสวงหาคำตอบของ “การดับทุกข์โดยสิ้นเชิง” เจ้าชายหนุ่มแห่งศากยวงศ์ได้ใช้เวลาถึง ๖ ปี ตระเวนจำเรียนวิชาเพื่อค้นหาคำตอบตามสำนักต่าง ๆ ที่เขาว่าแน่ทุกสำนัก แต่ในที่สุดโรงเรียนเหล่านั้นก็ไม่สามารถ “ตอบใจหาย” ของพระองค์ท่านได้ ณ จุดนี้ผู้เขียนขอบังอาจวิเคราะห์ว่า ในช่วงนั้นพระองค์ท่านยัง “ใหม่” และไม่มีประสบการณ์ เมื่อเรียนมากจึงเกิดการสับสนจนหลงประเด็น หรือที่ทางฝ่ายทหารเรียกว่า “ตีปัญหาไม่แตก”

ความทุกข์ (หรือทุกข์ในภาษาบาลี) คือ สภาวะที่เกิดกับทุกชีวิตในโลก เป็นธรรมดาตามกฎของธรรมชาติ อันได้แก่ กฎของ “ไตรลักษณ์” (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) “ทุกข์” คือ สภาวะของความอึดอัด ร้อนรุ่ม ขัดสน ทรมานทรมาย จนไม่สามารถทนอยู่ในสภาวะเดิมอีกต่อไปได้ ที่ผ่านมามากสำนัก (รวมทั้งตัวของพระองค์ด้วย) ต่างก็มุ่งที่จะหาวิธีแก้ ที่สภาวะความทุกข์กายทุกข์ใจดังกล่าว อันเป็น “ผล” จึงไม่สามารถทำให้สภาวะเช่นนั้นหมดไปโดยสิ้นเชิงได้ เท่ากับเป็นการ “หลงประเด็น - หลงทาง” (น่าจะในการทำงานเดียวกันกับเมื่อเรารู้สึกเศร้าใจก็เลยแก้ปัญหาด้วยการไป ดูหนัง - ฟังเพลง หรือเสพสุรา ซึ่งเป็นได้แค่การทุเลา “ผล” ไม่ใช่การแก้ปัญหาคือ “ต้นเหตุ” : ผู้เขียน)

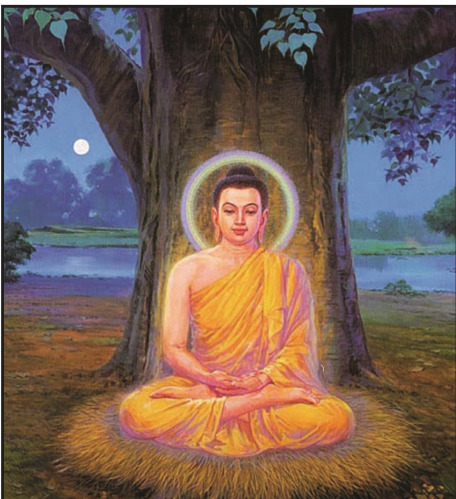
ตราบจนเมื่อพระองค์ทรงเปลี่ยนวิธี มาเป็นการบำเพ็ญเพียรทางจิต ด้วยการเจริญสมาธิภาวนา วิปัสสนากรรมฐาน จนในที่สุด เมื่อจิตเป็นสมาธิ ปัญญาก็แหลมคม พระองค์ก็จึงสามารถ “ตีใจทัยแตก” ด้วยตรรกะที่ว่า : ทุกสรรพสิ่งในโลกย่อมมีการ เกิด - ดับ สลับกันไป ตามเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นธรรมดา ! (กฎของ “อิทัปปัจจยตา” : ธรรมะที่กำหนดความเป็นไปของโลก/ธรรมชาติ) ดังนั้น การจะแก้ไข “การเกิด” ของความทุกข์ที่ถูกต้องตรงไปตรงมาที่สุด ก็คือ “การดับ” (หรือป้องกัน) ที่ตัว “ต้นเหตุ” ของการเกิดทุกขนั้นเสียตั้งแต่ต้นนั่นเอง เมื่อ “เหตุดับ” ความทุกข์อันเป็น “ผล” ก็ย่อมจะเกิดขึ้นไม่ได้ (หรือพลอยดับตามไปด้วย)

เมื่อ “ใจทัย” ถูกตีแตก “วิธีทำ” อันเป็นตรรกะของกระบวนการคิดก็สิ้นไหลไม่สะดุด ในที่สุด พระองค์ก็สามารถคิดค้นหลักธรรมสูงสุด ที่สามารถทำให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์อย่างสิ้นเชิงได้ นั่นก็คือ หลักความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ หรือ อริยสัจ ๔ ที่ผู้เขียนได้สาธยายมาในช่วงต้นของบทความ (ตอนที่แล้ว) นั่นเอง

มีจุดสำคัญในช่วงคืนวันวิสาขบูชา ที่ผู้เขียนอยากจะขอแนะนำ ก่อนนำเข้าสู่ขั้นตอนของการ เปรียบเทียบก็คือ ตัวธรรมะข้อสุดท้ายของอริยสัจ ๔ ที่พระองค์ได้คิดค้นกำหนดขึ้นได้แก่ “มรรค” นั้น (มรรค/มรรคา = ทางเดิน/หนทางปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์) หากบุคคลจะต้องการดับทุกข์โดยเด็ดขาดสิ้นเชิง ก็จะต้องใช้การเจริญสมาธิ วิปัสสนากรรมฐานขั้นสูง (จนสำเร็จอรหัต) ซึ่งก็คงจะเป็นการยากยิ่ง ที่สามัญชน คนธรรมดาทั้งหลายจะสามารถเข้าถึงได้ พระองค์คงจะท้อพระทัยพอสมควร จึงยังคงประทับนั่งอยู่ ณ ที่เดิม และนึกทบทวนใคร่ครวญหาหนทางปฏิบัติที่เหมาะสม สำหรับประชาชนคนทั่วไปจนกระทั่งรุ่งสาง

มีชาวบ้าน พ่อ - ลูก สองคนพายเรือผ่านมา ผู้เป็นพ่อนั่งพายที่ท้ายเรือ ส่วนลูกชายนั่งติดพินอินเดียวอย่างสบายอารมณ์อยู่ที่หัวเรือ เสียงพินที่ระคายหูปลุกพระองค์ออกจากภวังค์สมาธิ จึงได้ยินเสียงของผู้เป็นพ่อกล่าวแนะนำลูกชายว่า... “ลูกเอ๋ย สายพินของเจ้ามันหย่อนเกินไป จึงไม่เป็นเพลง เจ้าควรตั้งเสียใหม่ แต่งระวาง ! อย่าขิงให้ตึงเกินไป มันจะขาด เล่นต่อไปไม่ได้ !”

ถ้อยคำสั้น ๆ เพียงสามประโยคนี่ เปรียบประดุจแสงสว่างในยามรุ่งอรุณ ที่ฉายเข้าสู่พระเนตรของพระองค์ท่าน ความวิตกกังวลหมดสิ้นไป หนทางปฏิบัติอันเป็นทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับสามัญชนคนทั่วไป พระองค์ได้ “รู้แจ้ง” อย่างชัดเจนแล้ว นั่นก็คือ “ทางสายกลาง” (มัชฌิมาปฏิปทา) อันเหมาะสม ๘ ประการ (หรือมรรค ๘) นั่นเอง ! หลังจากนั้นพระองค์ก็ได้เจริญสมาธิภาวนาต่อไป เพื่อทบทวนทุกสิ่ง ที่พระองค์ค้นพบ จนมั่นใจว่า ด้วยหลักธรรมนี้จะไม่มีความทุกข์ใจใด ๆ สามารถเข้ามาสร้างความทรมานได้อีกต่อไป เท่ากับว่าพระองค์ได้เข้าสู่สภาวะของ “การหลุดพ้น” จากสังสารวัฏโดยสิ้นเชิงแล้ว (หมายถึง การสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ซึ่งจะรู้ได้ด้วยตนเองเท่านั้น) พระองค์จึงได้ทรงเปล่งวาจาขึ้นว่า “เราตถาคต (ผู้ดับไม่เหลือ) ได้เกิดขึ้นแล้ว และนี่จะเป็นการเกิดครั้งสุดท้าย !”

ในช่วงเช้าตรู่ของวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ (เดือนวิสาขะ) เมื่อ ๒๖๐๓ ปีที่แล้ว เจ้าชายสิทธัตถะ ได้ตรัสรู้ “พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ” เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเข้าสู่สภาวะของการ “ดับไม่เหลือ” อย่างสมบูรณ์ จึงถือได้ว่าเป็นการ “ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน” พร้อมกันไปในวันเวลาเดียวกัน (ในทางธรรม)

ในความหมายทาง “ธรรม” เมื่อ ๒,๖๐๗ ปีก่อน (เมื่อเริ่มพุทธกาล) ในเช้าตรู่ของวันเพ็ญ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ณ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เจ้าชายสิทธัตถะได้กลายเป็นสมเด็จพระเจ้าสัมมาสัมพุทธเจ้า ในช่วงของการเปล่งวาจา (การตรัสรู้) และพร้อมกันนั้นสภาวะของการ “ดับไม่เหลือ” (หรือ “นิพพาน”) ก็เกิดตามมาในเวลาเดียวกันนั่นเอง นี่ก็คือการ “เกิด - รู้แจ้ง และ ตาย” พร้อมกันไปเลย (ในทางธรรมหรือทางจิตวิญญาณ) ส่วนในทาง “โลก” นั้น ช่วงเวลาที่สำคัญของพระองค์ท่าน ทั้ง ๓ สถานะ ก็คงจะห่างกันไปในเวลา ๐ - ๓๕ - ๘๐ ปี ตามที่ได้มีการบันทึกไว้เป็นพุทธประวัติ

มาถึงจุดนี้ผู้เขียนมั่นใจว่าท่านผู้อ่านคงจะได้รับข้อมูลพื้นฐานมากเพียงพอที่จะมาทำการวิเคราะห์หาจุดเหมือนของศาสตร์ทั้งสองได้แล้ว และผลการวิเคราะห์ที่น่าจะใกล้เคียงความจริงมากที่สุด เพราะในรูปแบบของการทำ “ข้อพิจารณาของฝ่ายเสนาธิการ” (หรือ Staff Study) นั้น ในทางปฏิบัติก็ถือว่าฝ่ายทหารได้วางศาสตร์แล้วหันมาใช้ปากกาและปัญญาเป็นอาวุธเช่นเดียวกับฝ่ายพระแล้ว

ขอเริ่มด้วยการทบทวนกระบวนการทำ Staff Study ของฝ่ายทหารก่อน กรรมวิธีทั้ง ๗ ขั้นตอนตามที่ผู้เขียนได้อธิบายมาแล้วนั้น สามารถย่อยให้กระชับได้เป็นวลีที่ว่า “สูตรเด็ด ๗ ขั้นตอน” เริ่มตั้งแต่การ...

๑. วิเคราะห์ “ปัญหา”
๒. ศึกษา “ข้อมูล”
๓. เพิ่มพูน “วิธี”
๔. ทดสอบ “สามดี” (Suitability, Feasibility และ Acceptability)
๕. เปรียบเทียบ “ข้อดี - ข้อเสีย”
๖. เคลียร์ “ข้อยุติ” และ...
๗. ตั้งดำริ “เสนอแนะ”

ทั้งนี้ผู้เขียนจะขอใช้ “สูตรเด็ด” นี้ เป็นฐานในการอ้างอิงเพื่อวิเคราะห์หาความเหมือน หรือ ความสอดคล้องกันกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ต่อไป

ในสองขั้นตอนแรกๆที่เหมือนกันอย่างสมบูรณ์ก็คือ **หลักคิดของทั้งสองฝ่าย** ในการวิเคราะห์ที่ตัวปัญหาเพื่อ “ตีปัญหาให้แตก” แล้วสืบหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตัวปัญหา ต่อด้วยการอธิบายเพื่อนำไปสู่การหาหนทางปฏิบัติที่เป็นไปได้ ในการแก้ไขที่ตัว “ต้นเหตุ” ของปัญหา (“สูตรเด็ด” ขั้นตอนที่ ๑ และ ๒ ของฝ่ายทหาร) ซึ่งสอดคล้องกับหัวข้อธรรม ๒ ข้อแรกของอริยสัจ ๔ ที่เจ้าชายสิทธัตถะค้นพบได้ในคืนวันตรัสรู้ นั่นก็คือ ทุกข์ (ตัวปัญหา) และ สมุทัย (เหตุให้เกิดทุกข์) นั่นเอง เป็นความเหมือนที่ไม่มีใครลอกใคร หากแต่เป็นความเหมือนที่เกิดมาจากตรรกะวิธีคิดของแต่ละฝ่าย โดยฝ่ายทหารใช้ตรรกะของศาสตร์สมัยใหม่ ส่วนทางฝ่ายพุทธะนั้น เจ้าชายสิทธัตถะใช้การเจริญสมาธิวิปัสสนา ซึ่งก็ได้ผลออกมาเหมือนกัน ต่างกันที่ว่าทางฝ่ายทหารเพิ่งจะคิดได้เมื่อไม่ถึง ๒๐๐ ปี มาเนือง ในขณะที่ทางฝ่ายพระนั้น สองขั้นตอนแรกนี้ ได้เป็นหัวข้อธรรมขั้นสูงสุดของการดับทุกข์ เมื่อ ๒,๖๐๗ ปีมาแล้ว !

มาถึงสูตรเด็ดขั้นตอนที่ ๓ คือการ “เพิ่มพูนวิธี” ได้แก่การระดมความคิดหาหนทางปฏิบัติในการแก้ปัญหา (ที่ตัวต้นเหตุ) ทุกทางเลือกเท่าที่จะหาได้หรือคิดออก ฝ่ายทหารไม่มีปัญหาเพราะได้มีการศึกษาข้อมูลรอบด้านอย่างเป็นระบบ เสริมด้วยตรรกะวิธีคิดที่ทันสมัย ทางเลือกทั้งหลายจึงชัดเจนเป็นรูปธรรม ในขณะที่เจ้าชายสิทธัตถะต้องใช้การเจริญวิปัสสนากรรมฐานขั้นสูง ทางเลือกทั้งหลายจึงมีลักษณะเป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ ซึ่งจะสามารถพิสูจน์ได้ด้วยปฏิบัติในขั้นสูงหรือญาณพิเศษเท่านั้น แต่ในที่สุดพระองค์ก็ทรงสามารถค้นพบทางเลือกใหม่ที่เหมาะสมที่สุด ที่มีลักษณะเป็นทางสายกลาง

(มัชฌิมาปฏิปทา) คือไม่ตั้งหรือหย่อนจนเกินไป อนึ่ง หลัก “ทางสายกลาง” นี้เอง ที่ฝ่ายทหาร (และการเมือง) ก็ได้นำมาใช้บ่อยครั้ง ในสถานการณ์ที่สับสน อ่อนไหว ไม่แน่นอน เสี่ยงอันตราย หรือต้องการการประนีประนอม โดยที่ไม่มีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด “ได้” หรือ “เสีย” แต่เพียงฝ่ายเดียว จึงถือได้ว่า สอดคล้องกันทั้งสองฝ่าย

ขอนำเข้าสู่สูตรเด็ดขั้นตอนที่ ๔ ที่ถือว่าเป็นหัวใจของการทำพิจารณาของฝ่ายเสนาธิการ ก็คือเกณฑ์การทดสอบ “สามดี” ซึ่งผู้เขียนจำต้องขออธิบายความหมายโดยสังเขปดังนี้ :-

“ดีที่ ๑” คือเกณฑ์ “ความเหมาะสม” (Suitability) เพื่อทำการคัดกรองทางเลือกทั้งหมด เป็นด่านแรก ว่าทุกทางเลือกสามารถ “ตอบโจทย์” คือสามารถแก้ปัญหาที่ตัวต้นเหตุได้หรือไม่ ถ้าได้ ก็จะปล่อยผ่านไปสู่เกณฑ์การพิจารณาใน “ดีที่ ๒” ต่อไป แต่ถ้าไม่ได้ก็ให้ตกไป

“ดีที่ ๒” คือเกณฑ์ “ความสามารถกระทำได้” (Feasibility) หมายถึงว่า หนทางปฏิบัติที่เลือกนี้ จะต้องสามารถกระทำให้สำเร็จได้ด้วยศักยภาพหรือเครื่องมือเครื่องมือที่ตัวเองมีอยู่ หรือถ้ายังไม่มีอยู่ ในขณะนั้น ก็อยู่ในวิสัยที่จะสามารถแสวงหามาได้ด้วยตัวเองในภายหลัง ถ้าไม่มี หรือไม่ได้ ก็ไม่ผ่าน

“ดีที่ ๓” คือเกณฑ์ “ความสามารถยอมรับได้” (Acceptability) คือ การกลั่นกรองทางเลือก ที่เหลืออยู่ ในประเด็นของความคุ้มค่าในการลงทุน โอกาสเสี่ยงต่อความล้มเหลว หรือปัจจัยเวลาที่ต้องใช้ เป็นต้น เกณฑ์ผ่านข้อนี้ค่อนข้างยุ่งยากซับซ้อนทำให้ตัดสินใจยาก จึงจำเป็นที่จะต้องนำเอาศาสตร์สมัยใหม่ เข้ามาเป็นตัวช่วยในการวิเคราะห์หาคำตอบด้วย

ข้างฝ่าย “ชาวพุทธ” นั้น มีบทสวดสำคัญบทหนึ่ง ที่เป็นบทเริ่มต้นของการสวดมนต์ทั้งหมด ได้แก่ บทสรรเสริญพระธรรมคุณ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ (อัมมาภิดิติ) บทสวดสั้น ๆ เพียง ๖ ท่อนนี้ ยืนยันประสิทธิผลของพระธรรม อันมีเนื้อหาเกือบทั้งบทที่สอดคล้องกับกระบวนการ ทดสอบเกณฑ์ผ่าน (ในขั้นตอนที่ ๔) ของฝ่ายทหารมากที่สุด ผู้เขียนจึงขอนำบางส่วนของบทสวดนี้ มานำเสนอ พร้อมทั้งคำแปลและการวิเคราะห์ประกอบโดยสังเขป ดังนี้ :-

(ท่อนแรก)

สวากขาโต ภาวะวะตาธัมโม ;	พระธรรม(หนทางปฏิบัติในการดับทุกข์)เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ เหมาะสมดีแล้ว
(วิเคราะห์).....	คำว่า “เหมาะสมดีแล้ว” เป็นการยืนยันว่าสามารถแก้ไขโจทย์ของการดับทุกข์ได้จึงผ่านเกณฑ์ “ความเหมาะสม” (“ดี” ที่ ๑) ได้อย่างสมบูรณ์

(ท่อนสุดท้าย)

ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ...ติ ;	เป็นสิ่งที่ผู้รู้ พึง (หรือสามารถ) รู้แจ้งได้ด้วยตนเอง (หรือเฉพาะตน) เท่านั้น
(วิเคราะห์).....	บทสวดท่อนสุดท้ายนี้มีเนื้อหาแสดงการผ่านเกณฑ์ “ความสามารถกระทำได้” (“ดี” ที่ ๒) ได้อย่างชัดเจนมาก เพราะเป็นการยืนยันหนักแน่นว่าหนทางปฏิบัติในการดับทุกข์นี้ วิญญูชนทุกคน สามารถกระทำให้สำเร็จได้ด้วยตนเอง

อนึ่ง นอกจากบทสวดท่อนแรกและท่อนสุดท้ายแล้ว ในท่อนอื่น ๆ เช่น “สันทิฏฐิโก ;” (เป็นสิ่งที่สามารถเห็น - เข้าใจ ได้ด้วยตนเอง) หรือ “อะกาลิโก ;” (เป็นสิ่งที่สามารถปฏิบัติ และเห็นผลได้

โดยไม่จำกัดเวลา) ล้วนเป็นเหตุผลเสริมที่ใช้ในการพิจารณาเกณฑ์ผ่านใน “ดี” ที่ ๓ คือ “ความสามารถยอมรับได้” รวมทั้งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพิจารณาเปรียบเทียบ “ข้อดี – ข้อเสีย” (ในขั้นตอนที่ ๕ ด้วย) ฉะนั้น จึงเป็นข้อสรุปของบทความนี้ได้ว่า ทั้ง “ยุทธศาสตร์” และ “พุทธศาสตร์” นั้น ถึงแม้จะมีเป้าหมายปลายทาง และวิธีการปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง แต่กระบวนการคิดทั้งในระดับหลักการ และระดับผู้ปฏิบัติ กลับมีตรรกะที่คล้ายกันเป็นส่วนใหญ่ และที่ใกล้เคียงกันมากที่สุดก็คือ กระบวนการคิดแก้ปัญหาในระดับผู้ปฏิบัติ ได้แก่การทำ “ข้อพิจารณาของฝ่ายเสนาธิการ” (Staff Study) ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักการ อันเป็นหัวใจของพระธรรมในการดับทุกข์ คือ “อริยสัจ ๔” มากที่สุด

“พระธรรม” ที่ทรงค้นพบและนำมาเผยแพร่สั่งสอน คือหนทางปฏิบัติที่เหมาะสม และเป็นไปได้ ในการดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง ที่ผู้คนทั้งหลายสามารถเข้าถึงและบรรลุได้ด้วยตนเองทุกกาลเวลา โดยไม่มีข้อจำกัด (ในภาพ : ทรงแสดงธรรมเทศนาต่อหน้าผู้คนทุกชั้นวรรณะ)

บทส่งท้าย

บทความนี้เขียนขึ้นท่ามกลางสายฝนที่ตกพรำตลอด ๓ วัน ๓ คืน อันสืบเนื่องมาจากอิทธิพลของพายุไต้ฝุ่นทางตอนเหนือของทะเลจีนใต้ ทำให้ผู้เขียนต้องถูกกักบริเวณอยู่ในอาคารม่น้อยกลางป่าใหญ่ของสำนักสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ความวิเวก สงัด สันโดษ และความมืด ทำให้ผู้เขียนเกิด “จินตนาการผ่านแสงเทียน” ในการที่จะเอาเรื่องราวของ “พระ” มาเปรียบเทียบกับ “ทหาร” ภายใต้ชื่อเรื่องของบทความนี้ ซึ่งหลายคนได้เห็นแต่ชื่อเรื่องก็คงจะคิดว่าเป็นจินตนาการที่ค่อนข้างจะ “เพี้ยน” และก็คงจะหาทาง “จบบาย”

และก็เป็นเช่นที่ว่าจริง ๆ เพราะเมื่อเริ่มลงมือเขียนก็ได้พบกับความยากลำบากในการที่จะดึงเอา “ศาสตร์” ที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เข้ามาอยู่ในมิติเดียวกันเพื่อวิเคราะห์หา “ความเหมือนบนความแตกต่าง” ตามที่ได้ระบุไว้ในจุดมุ่งหมายของบทความ และก็เป็นความท้าทายอย่างมาก ในการคิดจะเขียน

ในเรื่องที่ไม่มีตัวอย่างมาก่อน เมื่อไม่มีต้นแบบเพื่อเป็นแนวทางในการวางโครงเรื่อง จึงทำให้เนื้อเรื่องออกจะวกไปเวียนมา จนมีความยาวถึง ๓๐ หน้ากระดาษ กว่าที่จะหาทางจบลงได้

ข้อสรุปของบทความนี้ นอกจากจะได้ชี้ให้เห็นถึงความสอดคล้องกันของศาสตร์ในการ “รบ” กับศาสตร์ของการ “หลุดพ้น” ในมิติของ ๓ ระดับ อันได้แก่ ระดับปรัชญา ระดับหลักการ และระดับการปฏิบัติแล้ว ก็ยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงระดับสติปัญญาของชาวตะวันออก ที่มีความลึกล้ำ ลึกซึ้ง และละเอียดอ่อน ทำให้สามารถคิดค้นตรรกะทางปัญญา ความคิด และจิตวิญญาณ ได้ก่อนชาวตะวันตกเป็นเวลานานมากมายหลายศตวรรษ ดังที่ผู้เขียนได้พยายามนำเสนอในบทความนี้ มีข้อเสียแต่เพียงที่ว่า ฟากฝ่ายของเราไม่ดีแล้วก็ได้แต่เพียงเล่าขานสืบต่อกันมา โดยไม่มีการวิเคราะห์ วิจัย เพื่อต่อยอดขยายองค์ความรู้ให้กว้างขวางออกไป รวมทั้งไม่มีการจัดทำบันทึก หรือรวบรวมให้เป็นระบบเท่านั้น

ขอยกตัวอย่างเปรียบเทียบที่เห็นได้ชัดเจนอีกเรื่องคือ หลักการสงครามในหัวข้อ “การดำรงความมุ่งหมาย” (Maintenance of the Aim) ที่บรรดานักการทหารชาติตะวันตกทั้งหลาย ยึดถือว่าเป็นสุดยอดของหลักการปฏิบัติการทางทหารนั้น ได้ถือกำเนิดในหมู่ชาติตะวันตกเมื่อไม่ถึง ๕๐๐ ปี มานี้เอง แต่ถ้าหากว่าเจ้าชายสิทธัตถะไม่ยึดถือหลักการหัวข้อเดียวกันนี้อย่างเคร่งครัด ตั้งแต่ต้นแล้ว (เมื่อครั้งหนีออกบวชและตระเวนเข้าศึกษาในสำนักต่าง ๆ เพื่อหาวิธีดับทุกข์โดยสิ้นเชิง เมื่อ ๒,๖๐๐ กว่าปีที่แล้ว) พระองค์ก็คงจะหยุดความพยายามที่แสนจะลำบากนี้ แต่ที่สำนักพระฤๅษีอาหารดาบสหรืออุทกดาบสก็เป็นได้ ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้น พระพุทธศาสนาก็จะไม่ได้อุบัติขึ้นในโลก เมื่อห้วงเวลาต่างของเวลา ก็จะสามารถพิสูจน์ให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าทางปัญญาความคิดของถิ่นฐานบ้านเรา ได้อย่างไม่มีข้อโต้แย้งใด ๆ ทั้งสิ้น

อันที่จริงแล้ว ความเจริญก้าวหน้าของชาวตะวันออกในอดีต ไม่ใช่มีแต่เฉพาะในด้านปรัชญา ความคิด และจิตวิญญาณเท่านั้น แม้กระทั่งการศึกษาสงครามหรือการทหาร เราก็มีความเหนือกว่าชาติตะวันตกเช่นกัน ถ้าท่านผู้อ่านได้ศึกษาประวัติศาสตร์โลกระหว่างต้นคริสตศตวรรษที่ ๑๑ จนถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๑ (ค.ศ.๑๙๑๔) ก็จะพบว่า มหาบุรุษทางการทหารของโลกที่ยิ่งใหญ่ไร้เทียมทาน ก็มาจากทวีปเอเชีย นั่นก็คือ เจงกิสข่าน จอมจักรพรรดิของชาวมองโกลนั่นเอง

“เจงกิสข่าน” จักรพรรดิมองโกล คนเผ่าเร่ร่อนเล็ก ๆ ในเอเชีย ที่สามารถครองดินแดนทางบกของโลก ได้อย่างกว้างใหญ่ไพศาล ไร้เทียมทาน

เจกิสซ่านต้องก้าวขึ้นรับหน้าที่หัวหน้าชนเผ่ามองโกล ตั้งแต่เมื่อเขามีอายุเพียง ๑๓ ปีเท่านั้น หลังจากนั้นเขาก็ได้ต่อสู้อย่างทรหด จนสามารถรวบรวมชนเผ่าเร่ร่อนตามทุ่งหญ้าและทะเลทรายทั้งหลาย เข้าเป็นอาณาจักรมองโกลเพียงหนึ่งเดียว แล้วสถาปนาตนเองขึ้นเป็นจักรพรรดิเมื่อมีอายุเพียง ๔๖ ปี เท่านั้น หลังจากนั้นเขาก็ได้นำกองทัพมองโกล บุกไล่ต้อน กวาดตี จนสามารถยึดครองดินแดนได้เกือบทั้งหมด ของทวีปเอเชีย รวมทั้งส่วนหนึ่งของยุโรปตะวันออกด้วย อาณาจักรของกองทัพมองโกลในสมัยของพระองค์ และทายาทรุ่นต่อ ๆ มา แผ่กว้างไกลและยิ่งใหญ่ไพศาล ชนิดที่ไม่มีมหาบุรุษคนใดในโลกจะสามารถเทียบได้ ไม่ว่าจะป็นฮันนิบาลจอมจักรพรรดิแห่งอัฟริกา อเล็กซานเดอร์มหาราชแห่งมาซิโดเนีย หรือพระเจ้า นโปเลียนมหาราชแห่งฝรั่งเศส และคงจะไม่มีผู้ใดหรือชาติใดอีกแล้ว ที่จะสามารถครอบครองดินแดน ทางบกที่กว้างใหญ่ไพศาล เท่ากับขามองโกลในครั้งนั้นได้ น่าเสียดายที่พวกเขาขาดคุณสมบัติของการเป็น “ชาติทะเล” และไม่มีปัจจัยเกื้อกูล “สมุททานุภาพ” ประเทศจึงกลับมามีความต้อเหมือนเดิม

มีประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่แสดงความแตกต่างระหว่างศาสตร์ของ “ชาวพุทธ” กับ ศาสตร์ของ “ชาวยุทธ์” ก็คือ ตัวหลักพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น ได้ถูกกำหนดและถ่ายทอด สืบต่อกันมา ๒,๖๐๐ กว่าปี โดยไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงใด ๆ เลย แต่ศาสตร์ของ “ชาวยุทธ์” ซึ่งเกิดมาทีหลังเป็นเวลานานหลายช่วงศตวรรษ ยังคงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทั้งนี้เนื่องจาก วิวัฒนาการทางเทคโนโลยีของเครื่องมือรบ และอาวุธยุทธโธปกรณ์ทั้งหลาย ที่มีการพัฒนาก้าวหน้าขึ้น อย่างไม่สิ้นสุด อีกทั้งยังมีความสลับซับซ้อนของระบบ และรัศมีกับอำนาจการทำลายล้างมากขึ้นด้วย จึงทำให้หลักการ หลักนิยม และยุทธวิธีในการรบ จำต้องมีการปรับ-เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ในขณะที่ ศาสตร์แห่งการหลุดพ้นของฝ่ายพุทธนั้น เป็นเรื่องของ “จิต-วิญญาณ” ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงคิดใคร่ครวญจนถึงที่สุดแล้ว จึงมีลักษณะเป็นสัจธรรมของธรรมชาติ ที่เป็นอมตะ ไม่มีตาย และ จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดวรอบ ๕,๐๐๐ ปี ของการมีศาสนาแต่ละพระองค์

ที่จุดนี้ก็อาจจะมีท่านผู้อ่านบางท่าน เกิดความสงสัย หรือมีข้อขัดแย้งว่า... “ก็ในปัจจุบันยังเห็น มีวัดหรือพระสงฆ์บางรูป ที่มีพิธีการ พิธีกรรม และวิธีการเทศนาสั่งสอนที่แปลกแหวกแนวออกไป จำนวนไม่น้อย แล้วจะยืนยันว่า พระธรรมเป็นอมตะ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร ?...” โอกาสนี้ ผู้เขียนก็ขอนำเสนอความคิดเห็นส่วนตัวว่า....

เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ทรงละสังขารเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ท่านก็ไม่ได้ทรงกำหนด ทายาทผู้รับสืบทอด แต่ทรงให้เอา “พระธรรม” เป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์ให้ยึดถือแทน (“ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา”...พุทธวจนะ) ตลอดเวลา ๒,๕๖๒ ปี ของการถ่ายทอดพระธรรมโดยพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งผู้เขียน ขอประมาณการว่า มีไม่น้อยกว่า ๘๐ รุ่น/Generation (เมื่อใช้ฐานเวลาในการคำนวณว่าแต่ละรุ่นจะมีเวลา ถ่ายทอดโดยเฉลี่ย ๓๐ - ๔๐ ปี) จึงเป็นที่เข้าใจได้ว่า มีโอกาสมากที่แก่นแท้ของพระธรรมอันเป็นอมตะ จะถูกบิดเบือน หรือถูกนำเอาเฉพาะส่วนที่เป็นเปลือกหรือกระพี้ ที่ห่อหุ้มผิววนอกออกมาถ่ายทอด เพราะสอนง่าย และเชื่อถือได้ง่ายกว่า (ตามระดับสติปัญญาของผู้รับ)

ที่ร้ายไปกว่านั้นก็คือ ผู้มีหน้าที่ถ่ายทอดบางคน (รูป) พอเกิดมีผู้ศรัทธาจำนวนมาก ก็เลยอุบโลภัน ตนว่าเป็นร่างเงาของพระศาสดา แล้วกำหนดทฤษฎี พิธีกรรมรูปแบบใหม่ไปเสียเลย ปรากฏการณ์เหล่านี้จึง เปรียบเสมือนเนื้องอกหรือเนื้อร้าย ที่ห่อหุ้มพอกพูนเปลือกกระพี้่ออีกชั้นหนึ่ง ทำให้สามัญชนคนทั่วไปที่ไม่มีความตั้งใจจริง จะมีโอกาสเข้าถึงแก่นแท้ในพระธรรมของพระศาสดา (ที่เป็นอมตะ) ได้ยากยิ่งขึ้น

“แล้วแก่นแท้ของพระธรรมคืออะไร ?...” ในพุทธประวัติ มีครั้งหนึ่งที่พระองค์ท่านเสด็จนำ กลุ่มพระสงฆ์สาวกเดินเท้าผ่านป่ารกทึบ พระองค์ท่านได้หยิบใบไม้จากพื้นป่าจำนวนหนึ่งมากำไว้ในมือ

แล้วตรัสกับหมู่พระสงฆ์ที่ติดตามว่า “ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติที่เราคาดคิดว่าเรารู้แจ้งนั้น มีมากมายประดุจใบไม้ทั้งป่า แต่ที่คาดคิดได้เลือกนำมาถ่ายทอดแก่สัตว์โลกทั้งปวง มีแค่เพียงกำมือเดียวเท่านั้น...” นั่นก็คือ “**ความรู้เพื่อการดับทุกข์**” ดังนั้นหลักการพื้นฐานในการวิเคราะห์ หรือวินิจฉัยคำแนะนำสั่งสอนของบรรดาเกจิอาจารย์ทั้งหลายที่เราท่านนับถือว่า “**ท่านได้ชี้ทางสว่างอันเป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนาให้เราเดินตาม จริงหรือไม่ ?**” ก็คือ จะต้องเป็นทางเดินเพื่อ “**การดับทุกข์โดยสิ้นเชิง**” เท่านั้น (ไม่ใช่การ “**ขึ้นสวรรค์**” เพราะนั่นเป็นเพียงผลพลอยได้ ซึ่งอาจจะไม่มีหรือไม่มีก็ได้ ต้องรอให้ตายไปเสียก่อนถึงจะรู้ อีกทั้งก็ไม่ใช่เป้าหมายของชาวพุทธด้วย : ผู้เขียน)

อนึ่ง กรรมวิธีในการวิเคราะห์หรือพิสูจน์เรื่องทำนองนี้นั้น ทางฝ่าย “**ชาวยุทธ์**” จะสามารถกระทำได้ง่ายกว่าฝ่าย “**ชาวพุทธ**” มาก เพราะสามารถประยุกต์เอาศาสตร์และเครื่องมือสมัยใหม่มาเป็นตัวช่วย ยกตัวอย่างเช่น ถ้าเราต้องการที่จะทดสอบหลักนิยาม หรือยุทธวิธีของการปฏิบัติการทางทหารอย่างใดอย่างหนึ่ง เราก็สามารถกำหนดโจทย์ ตัวผู้เล่นทั้งสองฝ่าย แล้วนำมา “**เล่นเกม**” ในการรบที่เรียกว่า “**ยุทธภิกษา**” ด้วยเครื่องฝึกจำลองยุทธ์ (Wargame Simulator) เมื่อเล่นเข้าไปซ้ำมาหลาย ๆ ครั้ง ก็พอที่จะหาคำตอบที่น่าเชื่อถือได้แล้ว

แต่สำหรับฝ่าย “**ชาวพุทธ**” นั้น กรรมวิธีของการดับทุกข์โดยสิ้นเชิงนั้น ยาวนาน ต่อเนื่อง ทรมาน ซ้ำซ้อน และอ่อนไหว เสมือนกับการปีนไต่ขั้นสู่ยอดเขาวงกต จึงต้องพึ่งพาผู้รู้คอยแนะนำสั่งสอน ซึ่งบรรดาเกจิอาจารย์หรือพระอรหันต์ทั้งหลาย ต่างก็จะชี้แนะในเส้นทางที่ท่านเหล่านั้นถนัด หรือเคยบากบั่นฟันฝ่าจนสำเร็จมาแล้ว บางท่านก็ใช้วิธีไต่ขั้นตรง ๆ เลย สูงชันอย่างไรก็ไม่ย่อท้อ บางท่านใช้วิธีเดินไปเรื่อย ๆ ในทางที่เรียบหรือสะดวกกว่า บางท่านก็เลือกหาทางลัดหรือใช้ตัวช่วย เครื่องช่วย ฯลฯ

ความแตกต่างในกรรมวิธีนี้อาจจะทำให้หลายคนสับสนสงสัย แต่ผู้เขียนกลับมีความเห็นว่าเป็นเรื่องนี่ก็สุดแล้วแต่ความถนัด ความชอบ หรือ “**จริต**” ของแต่ละคนซึ่งไม่เหมือนกัน ข้อสำคัญจึงอยู่ที่ว่า จะต้องเป็นการเดินไปสู่จุดหมายเดียวกัน คือ “**ยอดเขา**” ซึ่งเมื่อขึ้นไปถึงแล้ว ภาพที่เห็นจะต้องเหมือนกันหมด (ไม่ว่าจะไต่ขึ้นมาจากทางไหนก็ตาม) นั่นก็คือภาพของ “**ความว่าง**” (สุญญตา) ด้านสำคัญของการ “**ปล่อยวาง**” ไมยัดมันถ้อมมัน อันเป็นประคตสู่ความ “**หลุดพ้น**” เข้าสู่สภาวะ “**นิพพาน**” หรือการ “**ตายก่อนตาย**” นั่นเอง

แต่ที่อันตรายก็คือประเภท “**โกศผี**” ที่เอาแต่จะบอกบุญ เรียไรให้ทำทาน เพื่อเป็นบันไดไต่ขึ้นสวรรค์ ท่านอาจจะถูกนำลงเหวโดยไม่ทันรู้สึกตัวก็ได้ วิธีการ “**หยั่งรู้**” ได้ง่าย ๆ ก็คือเมื่อท่านได้บริจาคเงินสร้างวัดมุงมรดกจนเกือบจะล้นวัดอยู่แล้ว แต่ผู้นำทางก็ยังไม่มีการอธิบายถึงแก่นแท้ของพระธรรมให้ท่านรู้แจ้งสักที (อาทิ : ไตรลักษณ์ อริยสัจ ๔ ปาฏิโมกข์ อิทัปปัจจยตา สุญญตา ฯลฯ) ท่านอาจจะถูกหลอก ! หรือเจอของไม่จริง อย่างไม่รู้ตาม “**ศรัทธา - ความเชื่อ**” ก็เป็นเรื่องจิตใจ ของใคร - ของมัน แต่ผู้รู้ทั้งหลายก็ได้พากันเตือนว่า จะยังไปทำตาม “**ปัญญา**” ควรจะต้องมาก่อน “**ศรัทธา**” เสมอ (ในทุกกรณี)

แปลงภาษา “**ชาวพุทธ**” ให้เป็นภาษา “**ชาวเรือ**” คำว่า “**ศรัทธา**” (ความเชื่อ - ความเลื่อมใส) เทียบได้กับขุมกำลัง พลังขับเคลื่อน ที่จะช่วยผลักดันให้เรือลำนั้นไหลไปข้างหน้าด้วยความเร็วสูงสุดในขณะที่ “**ปัญญา**” (ความรอบรู้ - ความรู้ทั่ว) เทียบได้กับ “**เข็มทิศ**” ที่จะช่วยนำทางให้เรือลำนั้นไหลไปจนถึงที่หมายได้โดยปลอดภัย พร้อมกันนั้น “**สติ**” ซึ่งควรจะต้องมาควบคู่กับปัญญาก็จะเปรียบเสมือน “**หางเสือ**” เพื่อทำหน้าที่คอยค้ำท้ายเรือให้แล่นฝ่ากระแสคลื่น ฝืนกระแสลม โดยรักษาหัวเรือให้หันไปตรงทิศที่หมายที่ต้องการไปถึงอยู่เสมอ

“พาหนะของนักรบทางเรือ !” ไม่ว่าจะลำยุค ลำสมัย หรือใหญ่โตเพียงใดก็ตาม ถ้าเอาแต่โลดแล่นไปข้างหน้า (ด้วยพลังศรัทธา) โดยไม่มี “เข็มทิศ” (ปัญญา) คอยชี้นำทาง และไม่มี “หางเสือ” (สติ) คอยกำกับการเคลื่อนไหวแล้ว ก็คงจะไปไม่ถึงฝั่ง !

ณ จุดนี้ ผู้เขียนจึงมีความมั่นใจว่า บรรดาชาวเรือทั้งหลายก็ควรจะนึกภาพออกว่า...เรืออะไรก็ตาม ถ้าพอแล่นพันท่อนปากร่อง ก็สั่งเครื่อง “เดินหน้าเต็มตัว - เต็มที่” โดยไม่มีหรือไม่สนใจในเข็มทิศ และหางเสือ...สุดท้ายแล้วจะเกิดอะไรขึ้น ? การมีแต่ “ศรัทธา” โดยไม่มี “สติ - ปัญญา” เป็นตัวคอยควบคุม กำกับ ก็คงจะเป็นเช่นเดียวกัน

อนึ่ง ในเรื่องนี้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงหยั่งรู้ถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้น ตั้งแต่ช่วงต้นของการตรัสรู้แล้ว ดังจะเห็นได้จากในพระสูตรของการดับทุกข์ (อริยสัจ ๔) ที่เป็นทางสายกลาง ๘ ประการ (มรรค ๘) นั้น ข้อแรกหรือขั้นตอนแรกของ Road Map ของพระองค์ก็คือ “สัมมาทิฐิ” (ความเห็นชอบ) ซึ่งเป็นองค์ประกอบของ “สติ - ปัญญา” ที่จะต้องทำหน้าที่เป็น “เข็มทิศ” คอยชี้นำชาวพุทธทั้งหลาย ในการประพฤติธรรมบำเพ็ญตามพลังศรัทธา จึงสรุปได้ว่า ในหัวข้อธรรมที่ว่า “สติ-ปัญญา” ต้องนำ “ศรัทธา” นี้ สอดคล้องเป็นอย่างดีกับ ธรรมะของ “ชาวเรือ” ที่ว่า “ขุมกำลัง - พลังขับเคลื่อน” ไต ๆ จะต้องมี “หางเสือ” และ “เข็มทิศ” คอยกำกับอยู่เสมอ

สุดท้ายผู้เขียนก็หวังว่า บทความนี้คงจะสามารถนำเสนอความรู้ใน “ศาสตร์” ที่ท่านผู้อ่านบางท่าน อาจจะไม่คุ้นเคย ได้ไม่มากนักน้อย โอกาสเดียวกันนี้ ผู้เขียนก็ขออน้อมรับและขอขอบพระคุณล่วงหน้า สำหรับ ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข ในส่วนที่ท่านพบเห็นข้อผิดพลาดที่น่าจะปรากฏขึ้นไม่น้อย เพราะเป็นการเขียนจากความทรงจำเดิมและความเข้าใจส่วนตัว โดยไม่มีโอกาสค้นหาเอกสารอ้างอิง นอกจากคู่มือ บทสวดทำวัตรที่มีอยู่ใน “อาศรมน้อยกลางป่าใหญ่” เท่านั้น ข้อเสนอแนะจากท่านจะเป็นประโยชน์อย่างมาก ต่อผู้เขียน หากคิดจะจัดพิมพ์รวมเล่ม เพื่อแจกจ่ายเป็นวิทยาทานในอนาคตต่อไป เมื่อเหตุ - ปัจจัย อำนาจ

จบบริบูรณ์...

